

МАЗЕПА Й УКРАЇНСЬКА ФЛЬОТА

Козацькі походи на Чорне море, що дійшли до найбільшого розвитку в 1620 роках, викликали серед українського громадянства незвичайне захоплення. “Це ж бо те плем’я народу руського, що воювало грецьке царство Чорним морем і суходолом. Це з того покоління військо, що за Олега, монарха руського, у своїх кораблях по морі й по полу плавало і Царгород штурмувало. Це ж вони за Володимира, великого монарха руського, воювали Грецію, Македонію, Ілірик...” Так українське духовенство прославляло запорозьких козаків. Усім здавалося, що козаки відновлять традиції давніх князів, завоюють Чорне море й Царгород і заснують могутню українську державу. Але козаччина не змогла виконати цих широких планів. Вона мусіла оборонити Україну перед наступами найближчих сусідів і в тих змаганнях вичерпала свої сили. Боротьба з турками й з татарами ставала все слабша, і Чорне море перестало бути українським морем.

Наново морську політику України розпочав гетьман Іван Мазепа. У своїх роздумуваннях над майбутнім України він дійшов до такого погляду, що українська держава не зможе існувати без доступу до моря. В однім із своїх листів до запорожців він з жалем згадував про те, що Богдан Хмельницький добровільно віддав татарам владу над долішнім Дніпром. Хоч і ніхто не поклав більших заслуг для козацької держави, як Хмельницький, то все ж, мовляв, велика втрата, що Іслам-Кермен перейшов у татарські руки.

Мазепа вирішив направити ту помилку і з усіх сил змагав до того, щоб над Чорним морем знову українські прапори замайли.

Гетьман старався передусім скріпити Запорізьку Січ, щоб вона могла почати нові походи на море. Хоч Мазепа не раз картав запорожців за безладдя, то все радо присилав на Січ усякі воєнні засоби, коли тільки бачив, що є там люди, охочі до війни з татарами та турками. Полотно на вітрила, линви й мотуззя, якорі, корабельне залізо, бочки смоли, навіть цілі “підшви”, тобто дерев’яні пні на виріб човнів, – все це щорічно з Гетьманщини йшло Дніпром на Запоріжжя, щоб забезпечити січову військову “скарбницю”. Під впливом Мазепи, а то й за його рішучим наказом, запорожці почали наново походи на Чорне море. Особливо енергійно морську справу вів кошовий Яків Мороз, який 1696 р. з 1740 козаками на 40 великих кораблях подався на Дніпрове гирло й там погромив турків. “Знатно ми, не морщали чола свого, відвагами своїми лицарськими груди проти неприятеля хреста святого ставили”, – повідомив він гетьмана про цей похід.

Але, окрім цього, Мазепа задумав зорганізувати свою власну флоту на Дніпрі і з її допомогою добути турецькі замки на Низу. А що в тому часі й московський цар Петро ладив велику воєнну експедицію на Чорне море, то гетьман міг без перешкоди від Московщини виконати свій намір. В Багурині відбулася рада козацької старшини, що не тільки затвердила гетьманів план, але й наклала на козаків

окремий податок – по талярові на чоловіка, – щоб якнайскорше справу закінчити. За зиму 1696–1697 рр. побудували цю нову українську фльоту. Вона складалася з 70 великих морських кораблів і 600 менших човнів. При роботах були зайняті найкращі тодішні українські корабельні майстри, такі як запорожець Василь Богуш і полтавець Мартин Виноградний.

Навесну 1697 р., як вода була найвища, фльоту спустили на Дніпро у пристані під Кодаком і почали переводити її через пороги. Переправа була дуже важка й тяглася довго. Сам Мазепа писав про це: “Судна водяні з дуже великими, много-роботними труднощами і тяжкими людей воєнних стражданнями переправляли довше, як шість тижнів”... Така велика фльота ніколи ще Дніпром не переправлялася! Втрати були дуже значні: запропастилося 17 кораблів і 53 човни та багато різного запасу. У Кичкасі, за порогами, до кораблів повсідали гетьманські полки і під проводом самого гетьмана почали цей “плавний похід – усьому війську новий незвичний”.

На низу Дніпра побудували тоді нові форти (невеликі укріплення), які обсадило українське й московське військо. Гетьманська фльота держала сторожу на Дніпрі, але турки й татари не відважилися виступити проти таких великих сил. Та велика експедиція обмежувалася тільки демонстрацією могутньої фльоти. Під осінь Мазепа вернувся з походу, а кораблі й човни залишилися на Запоріжжі під опікою Січі.

Так виглядали перші кроки на шляху до влади над Чорним морем.

Дорога. – 1944. – Ч. 4–5. – С. 52.